

«AZƏRBAYCAN» qəzetinin 1919-cu il 4 fevral (Çərşənbə axşamı günü) tarixli 105-ci nömrəsinin ADA Universitetinin dəstəyi ilə transferasiyası

AZƏRBAYCAN

Səşənbə, 3 cəmədiyələvvəl sənə 1337.
4 şubat sənə 1919.

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi,
iqtisadi türk qəzetəsidir

Məhəllə-İdara:
Bakı, Vorontsovski və Qubernski
küçələrin künçündə 4 nömrəli evdə
"Azərbaycan" idarəsi.

Telefon nömrə: 39-60.

Tək nüsxəsi 70 qəpik.

Türk və İslamlaşma müddətində
səhifələrimiz açıqdır.

Dərc olunmayan övraq iada edilməz.

Dərc edilən məqalənin mükafatını
İdara təyin edir.

Abunə şəraiti:
Bakı üçün 1 aylığı 18 rubla,
2 aylığı 32 rubla, 3 aylığı 45 rubla.
Qeyri şəhərlər üçün 1 aylığı 20 rubla,
2 aylığı 35 rubla, 3 aylığı 50 rublədir.

Elan fiatı: sətəri 3 rubla. Kərratla gedən
elənlər üçün güzəşt edilir.

İNNA LİLLAHİ VƏ İNNA İLEYHİ RACİUN

Zülfüqar bəy və Üzeyir bəy Hacıbəyli Qardaşları Müdiriyyəti öz artistləri ilə bərabər kamaliyə və təhəssürlə [böyük bir hüznün və kədər-lə] müdiriyyətin parvədsi [yətirdirəsi] olan cavan artist Surxay Allahverdiyevin Mixaylovski xəstəxanasında tif mərazindən vəfat etdiyi xəbər verir. Cənabə bu gün səhər saat 11-də Təzəpər məscidində aparılacaqdır.

T/26

QİSMİ-RƏSMİ
[RƏSMİ HİSSƏ]

Azərbaycan Məclisi-Məbusanının məbusluqla məmurluq ictiması haqqında layihə-qanunıyası

Qüvvəyi-qanuniyyə ilə qüvvəyi-icraiyyə və ədliyyənin [qanunverici, icraedici və məhkəmə gücünün] biri-birindən kamilan [tamamilə] ayrı və müstəqil olması Cümhuriyyət idarə əsaslarında olmaq hesabı ilə [səbəbindən] məbusluq vəzifəsi ilə məmuriyyət vəzifələrinin bir şəxsə ictiması [toplanması] qəbul olmadığından, Azərbaycan Məclisi-Məbusanı aşağıdakı mavadı [maddələri] qəbul etmişdir:

1 - Məclisi-Məbusan əzalı [üzvlüyü] ilə hökumət məmurluğu bir zat öhdəsində ictimə edəmməz, fəqət nəzirlərdən intixab olunanların [seçilənlərin] əzalı [caizdir]. Sair məmurlardan biri məbusluğa intixab olunarsa, qəbul edib-etməmək öz ixtiyarındadır. Qəbul etdiyi halda məmurluqdan ayrılır.

Qeyd:

A) İdarə xidmətinə ifa etməyən məktəb müəllimləri ilə professorlar, öylə də ixtisas iqtiza [tələb] edən məsələlərdə əhli-xibralik sifati ilə [mütəxəssis kimi] dövlət müəssisələrində nəzdində bulunan şəxslər yuxarıdakı məmuriyyətdən [qadağadan] istisna edilirlər.

B) Bu istisna yalnız Məclisi-Məbusanın bulunduğu məhəldə [yerdə] ifaiyə-vəzifə edən şəxslərə aiddir.

2 - Məclisi-Məbusan əzası nazir mövqeyində bulundurları müddətca məaqlarını yalnız nazirlər həyətə təxsisatından [nazirlər həyətində ayrılan puldan] alırlar.

3 - Bu qanun nəşr edilən gündən etibarən mərlül-icradir [qüvvədədir].

4 - Bu qanunun nəşridən etibarən dövlət xidmətində bulunan məbuslar Bakıda 3 gün, xaricdə isə 10 gündən sonra, bulundurları xidmətdən istefaları haqqında Məclisi-Məbusan divanı-rəyasatına ərizə-başvərə bulunmasalar, məmuriyyəti tərcih etmiş kimi tələqqi [qəbul] və məbusluqdan ayrılmış add [hesab] olunurlar.

Məclisi-Məbusan rəisi naminə:
doktor Hasan bəy [Ağayev]
İdarə müdiri: Rza Ağasibayov
Mətninə mütabiqdir [uyğundur].
Kərgüzər C. Paşazadə

TELEQRAF XƏBƏRLƏRİ

Bolşeviklər Kiyevdə

Moskvadan xəbər verirlər ki, qalici[y]lalılar Kiyev mövqifindən [stan-siyasından] çıxarılmışlardır.

Mövqif yənidə Bolşevcan ərkani-hərbi [qərarğahı] dayanmışdır. Mövqif tərəfdə hücum edən ələyin gəri çəkilməsi yolu qəpanmışdır. Kəndlilərdən ibarət külli miqdarda əsgərlər şura əsgərləri tərəfinə keçmişlərdir. Səhər saat 10-da əsgərlər "Marseleyza" nəğməsi ilə şəhərə daxil olmuşlardır.

Petlyuralıların həli

Petlyuralıların Ukraynadakı təhlükəli həli gəldikcə ciddiləşməkdədir. Siyasiyyəni girişmək müzakirələri nəticə verməmişdir. Ukrayna şura əsgərlərinin hərəkəti gəldikcə artmaqdadır. Kiyev quberniyası mühasirəyi-əsgəriyyə altında elan edilmişdir. Kiyevdə qarətgarlik şiddət etməkdədir. Hökumət fəaliyyətsizdir.

Belçikaya əvəns

Belçikanın tezliklə yenidən təmiri məqsədi ilə Müttəfiqlər Belçikaya 400 milyon lira verməyə razı olmuşlardır. Almaniyə tərəfindən Belçikaya veriləcək təminatı-hərbiyyə [müharibə təminatı] hesabına bu məbləğ Belçikaya verilir.

* Berлиндən çəkilən teleqraftan anlaşıqlı ki, Şərqi Prussiyanın həli çox ağırdır. Kəşkilizinci alman ordusu qarşısına bir neçə bolşevik fırqələri, Onuncu ordu qarşısına isə 70 min nəfərlik bir ordu iş görür. Bunlara qarşı iş görməyə hökumət qüvvəsi irsal edilirlər [göndərilirlər].

* Havas ajansı xəbər verir: Gəlan həftə Sülh Konfransında Rusiyada bolşeviklərlə mübarizə və Almaniyə əbulukasının [mühasirəsinin] yüngül-ləşməsi məsələləri müzakirə ediləcəkdir. Axırncı fəqərdən [məsələdən] Müttəfiqlərin məqsədi odur ki, Şərqi Prussiya əhalisinə ərzaq daşımağa müsaidə versin. Müttəfiqlərin Rusiyada yegana məqsədləri almanlarla mübarizə etməkdir. İndi Rusiyada Müttəfiq qoşunların miqdarını artırmaq istəməyirlər. Amma bununla bərabər Rusiyada o yerlər ki Müttəfiqlər tərəfindən tutulmuşdur, ora əhalisi qarşısında Müttəfiqlərin müəyyən bir borcları vardır.

SÜLH ƏTRAFINDA

Paris - Havas ajansı xəbər verir ki, yanvarın 12-də Versaldə Müttəfiq dövlətlər vəzirlərinin [nazirlərinin] mühüm şuraları vəqə olmuşdur. Məclisdə 50 nəfər nümayəndələr öz katibləri ilə hazır imişlər. Fransız Hökumətinin binəgüzarlığı [təşəbbüsü] ilə rəsmi olaraq Cəmiyyəti-əqvan [Millətlər Cəmiyyəti] məsələsi müzakirə edilməmişdir. Klemanso Leon Burjuyaya məlum etmişdir ki, Millətlər İttifaqı planı tərtibi üçün bir hazırlıq komitəsi təsis etmək fikrindədir və o komitədə Fransa tərəfindən Leon Burjua nümayəndə olacaqdır. Məlum olduğu üzrə, Fransa siyasiyyunundan [siyasətçilərindən] Pişon bolşeviklərlə danışığa girişməyəyi təklif etmişdir. Pişon əlavə etmişdir ki, bolşeviklər bir hökumət olmayıb, biləks [əksinə] hərəc-mərciyyənlər bəsləyirlər. Pişonun bu təklifindən ən sol qəzetlərdən başqa digər Fransa qəzetləri məmnundurlar. Qəzetlər deyirlər ki, bolşeviklər Müttəfiqlərin, ələlümüm [ümumiyyətlə] hökumətlərini düşmənlidirlər. Nəhayət Pişon deməmiş ki, rus əhəlisinə silah və ləvaziməti-hərbiyyə [hərbi ləvazimatı] buraxmaq lazımdır. Təbii, Rusiya əhalisi bolşeviklərlə mübarizə etməlidirlər.

QƏZETƏLƏRDƏN

Müxtəlif xəbərlər

* Feodosiya - "Yujniye vedomosti" qəzetəsi xəbər verir: Enno "Sentrosyoz"un nümayəndəsi ilə söhbət edərək demişdir: İngilis komandanlığı öz agentliyi vasitəsilə İrəndən 1 milyard 200 milyon manat Rusiya pulunu manatı yeddici qəpikdən almışdır. Bu məbləğin nəf'ini [qazancını] İngilis komandanlığı eyni qiymətlə Könüllü orduya vermişdir.

* Moskvada olan Çin əmələləri [fəhlələri] tərəfindən Çin səfərxəznə-nəsi imarəti işğal edilmişdir.

* Admiral Kolçak hökumətinin Xariciyyə nazirliyi sabiq Rusiya Xariciyyə naziri Sazonova vəqüzər edilmişdir [tapşırılmışdır]. Məlum olduğu üzrə Kolçak hökumətinə Yaponiya müavinət [kömək] edir.

* Buenos-Ayresdən xəbər verilir ki, general Dellepiani hərbi diktatorluğa təyin edilmişdir. Buna da tətil etmiş əmələlərin polisi işğal etmək istəmələri səbəb olmuşdur. Şəhərin hər bir hissəsində polisə əmələlər arasında qanlı müsadimələr [toqquşmalar] vəqə olur. Bütün Argentinaya tətil siyayət etmişdir. Mallahlar [matroslar] şəhərdə qaraqol xidmətinə ifa edirlər. Hökumət müavinət məqsədilə 10 min nəfərdən ibarət "Beli qvardiya" ["Ağ qvardiya"] dəstəsi təşkil edilmişdir.

* Nyu-York - Əmələlərin tətili ancaq şəhərdə vəqə olmuşdur. Kömürə böyük ehtiyac vardır və ehtiyat edilir ki, bu kömür qiçliğından beynəlmillal müxəbirə [naqliyyatı] kəsilsin. Şəhərin ərzaq məsələsi son dərəcə fəna bir haldadır. Hökumət çalırs ki, şəhərdə tətili dayandırsin. Ona görə də əmələlərin tələbinə və onların ehtiyacını rəf etmək [aradan qaldırmaq] istəyir.

Moskvada nələr olur?

Bu günlərdə Moskvadan Tiflisdə varid olmuş [gəlmiş] bir nəfər Moskvada qəyat maraqlı şeylər vüqə bulduğunu zikr edir. Moskvaya gələnələr Moskvanı tanımaqlar. Hətta zahirən də Moskva əvvəlkişinə bənzəməyir. Bütün mağazalar, dükən və sair fabrika, zavodlar, xirdə dükənlər belə ümmümləşdirilmişdir. Aylarla şəhər qarənlik çində qalır. Bu əxir günlərdə şura mağazaları açılmağa başlamışdır. Şəhərin ziyalı taqımı [qrupu; təbəqəsi] yox kimidir. Professorlar əlində kisa, kartof almaq üçün növbəyə dururlar. Nəhayət şəhər küçələri qaydaya salınmışdır. Şəhər küçələrində bəliq və xirdə mallar, çayçılar yoxdur. Tverski küçəyə arabaları buraxmayırlar. Qətl-qərat əksilmişdir. Bolşeviklər[in] ümmüman pulları məhv etmək layihəsi qəbul edilmişdir. Bəzi yerlərdə bolşeviklər məmurlarına pul əvəz çıxarıb ərzaq, manufaktura, ayaqqabı və sair kartoçkalar verirlər. Aclıq artır, ölülün həddi-hesabı yoxdur. Uşaqlar çox tələf olurlar. Kiyev qəzetələri deyirlər ki, Moskvada meylitləri bəhrət deyil, kisaədə dəfn edirlər. Bu doğrudur, nə taxta və nə tabut tapılmayır. Fövqəladə Komitənin üzvləri həmi şura müəssisələrində işləyirlər. Moskvada öylə bir həmfəklər ittiqafı yoxdur ki, bolşeviklərin gizli agentləri olmasın. Ona görə də hər bir əmələ ehtiyatla davranır. Bolşevik müəssisələrində at oğurluğu və rüşvətxorluğun hədd-hesabı yoxdur. Bir gün olmayır ki, bir-iki komissar və başqa bolşevik məmurları atılmaqla edam edilmişlərdir. Amma bununla bərabər xəyanətin öününi ala bilməyirlər.

Ukrayna ilə Şura Hökuməti

Kiyevdən xəbər verirlər ki, Ukrayna Hökumətinin sifarişinə görə, Mazurenko xətti-müstəqimlə [birbaşə xətlə] Şura Hökumətinin Xariciyyə İşləri komissarı Çiçerin ilə danışıb, Şura Hökumətinin Ukrayna ilə hal-hazırda müharibə edib-etməməsinə soruşmuşdur. Şura Hökuməti cavab vermişdir ki: "Ukrayna torpağında heç bir Şura əsgəri yoxdur. Ukraynada Ukrayna Hökuməti əsgərləri ilə Pyatakovski əsgərləri arasında müharibə vəqə olur. Ukrayna ilə Rusiya Şura Hökuməti arasında heç bir müharibə hərəkatı yoxdur. Ukrayna Hökuməti yadından çıxarmamalıdır ki, Şura Hökuməti heç vaxt Ukrayna istiqalına əl uzatmam. Hətta bahar fəslində təza təşkil olunan Ukrayna Xalq Cümhuriyyəti teleqrafı ilə təbrik etmişdir. Sülh müzakirəsinə gəldikdə, bunu deyə bilər ki, Ukrayna ilə sülh müzakirəsi başlamaqdan ötrü bu kamali-məmmuniyyətlə Ukrayna tərəfindən gələcək nümayəndəni Moskvada qəbul edirik. Ukrayna nümayəndələrinin biləmi-maniyat [mənəisi] Moskvaya gəlmələri üçün binəgüzarlıq ediləcəkdir [səranəcm veriləcəkdir]."

Ukrayna ilə Şura Hökuməti

Kiyevdən xəbər verirlər ki, Ukrayna Hökumətinin sifarişinə görə, Mazurenko xətti-müstəqimlə [birbaşə xətlə] Şura Hökumətinin Xariciyyə İşləri komissarı Çiçerin ilə danışıb, Şura Hökumətinin Ukrayna ilə hal-hazırda müharibə edib-etməməsinə soruşmuşdur. Şura Hökuməti cavab vermişdir ki: "Ukrayna torpağında heç bir Şura əsgəri yoxdur. Ukraynada Ukrayna Hökuməti əsgərləri ilə Pyatakovski əsgərləri arasında müharibə vəqə olur. Ukrayna ilə Rusiya Şura Hökuməti arasında heç bir müharibə hərəkatı yoxdur. Ukrayna Hökuməti yadından çıxarmamalıdır ki, Şura Hökuməti heç vaxt Ukrayna istiqalına əl uzatmam. Hətta bahar fəslində təza təşkil olunan Ukrayna Xalq Cümhuriyyəti teleqrafı ilə təbrik etmişdir. Sülh müzakirəsinə gəldikdə, bunu deyə bilər ki, Ukrayna ilə sülh müzakirəsi başlamaqdan ötrü bu kamali-məmmuniyyətlə Ukrayna tərəfindən gələcək nümayəndəni Moskvada qəbul edirik. Ukrayna nümayəndələrinin biləmi-maniyat [mənəisi] Moskvaya gəlmələri üçün binəgüzarlıq ediləcəkdir [səranəcm veriləcəkdir]."

Şura Hökumətindən böylə bir cavab alınması münasibətilə yanvarın 7-də Ukrayna Hökumətinin iclası olmuşdur. Bu iclasda Ukrayna Xariciyyə naziri Çexovski Şura Hökuməti ilə olan müzakirə nəticələri haqqında müfəssəl məruzədə bulunmuşdur. İclas tezliklə Moskvaya sülh həyətə göndərilməsinə təkid etmişdir.

* Novoçerkasskdan teleqraf edirlər ki, Krımdan alınan məlumata görə bir çox ruslar Fransaya getməkdən ötrü Fransa pasport bürosuna müraciət etməkdədirlər. İngiltərəyə getmək qadağın edilmişdir.

* Feodosiyadan xəbər verirlər ki, Sazonov və Ryabuşinski İstanbula azim olmuşlar [yola düşmüşlər].

* Odessaya kömür aparən gəmilər Mariupoldan keçmişlərdir. Gəmilərin Odessadan hərəkatı etməyə başlayacağıları gözlənilir.

* Bolşeviklər Avropada və Amerikada xüsusi acentlik təsis etmək istəyirlər və böyləliklə fəvqəzlik [yuxarıda deyilən] yerlərdə Şura Hökuməti nəf'inə [lehinə] təbliğatda bulunacaqlarımış.

* Bolşeviklər Petroqraddın bu günlərdə düşəcəyinə heç bir əhəmiyyət verməyirlər.

NƏZARƏTLƏRDƏ
[NAZİRLİKLƏRDƏ]

Məsəli Nəzarətində

* Baş Fabriçni inspektor [Baş Fabrik müfəttişi] Məsəli Nəzarətinə [Əmək Nazirliyinə] məlum etmişdir ki, Kəşkarlar İttifaqı [Həmkarlar İttifaqı] tərəfindən Nəzarət cənbədidir [nəzəndədir] xüsusi müşavirəyə Roxlin, Əbilov, Uxnisvet, Frolov intixab edilmişlər [seçilmişlər]. Onlara namizəd Eysiroviç intixab edilmişdir. Bəşinci yer su naqliyyatı xidmətçiləri nümayəndəsi üçün verilmişdir.

* Baş Fabriçni inspektor Məsəli Nəzarətinə bir kağız göndərib məlum etmişdir ki, Nəzarət təşkil ediləndən sonra Müfəttişliyi bir çox fəhlələr müraciət etməkdədirlər. Müfəttişlik işə lazımi qədər xidmətçilərə malik olmadığından bir çox məsələlərə baxa bilməyir. Binaəniləy [ona görə], inspektor rica etmişdir ki, 1919-cu sənə üçün 2 nəfər müavini-müfəttiş, bir nəfər mühəndis Şibayev Müfəttişliyə təyin edilmişlər.

Ümuri-Xeyriyyə və Nəfiə Nəzarətində

Teatro və başqa ictimai yerlərdən xüsusi vergi almaq haqqında qanun layihəsi Ümuri-Xeyriyyə və Nəfiə Nəzarət [Sosial Müdafiə Nazirliyi] tərəfindən Raisi-vükəlaya [Baş nazirə] təqdim edilmişdir.

FELYETON

NƏSRİYYATIMIZIN
ƏSBABİ-TƏRƏQQİ VƏ TƏDƏNNİSİ
[İNKİŞAF VƏ GERİ QALMA SƏBƏBLƏRİ]

- 2 -

Ülumi-ədəbiyyə üləmasından [ədəbiyyət alimlərindən] Üsamə bin Məqəl deyir ki: "Xülfəyi-Abbasiyyənin [Abbasi xalifələrinin] birincisi Abdullah Səffah xütbələr və risalələrə fəvqəladə rəğbət etdiyindən, ərəbini himayə altına alır, onlara çoxlu mükafat və əhsanlar verir. Bu səbəblə onun təvəccöhünü qazanmaq üçün min risa və min xütbə hifz etməyə arzuma nail oldum. Müşarifi-leyhdən [adi çəkilən şəxsdən] sonra hicrətin 136-sında məqami-xilafətə gələn Mənsur müsamirətə [səhbətlərə], əxbar və əyyamı-ərəbə [ərəblər və onların keçmiş haqqında] mükafat [mərhəmət və mükafatına nail] edirdi. Bu xəlfinin da hüsən-təvəccöhünə nail olmaq üçün müsamirət və əxbardan hifz etməmiş bir şey buraxmadım. Hicrətin 169-unda Musa əl-Hadiyə gəlincə, bu xəlfi şeiri sevərdi, çox şeir bilənələr meyl edərdi. Bunun daxi təvəccöhünü qazanmaq üçün na qədar nadir bir beyt, faxir [gözlə, qiymətli] bir şeir, dildəndilə düşmüş bir qəzəl var idisə, həpsini hafizəmə topladım. Bir insan üləmi-ədəbiyyədə yədi-tulani [ətraflı bilik] sahibi olmaq üçün hökmdarın o elməli meyl və ərəbini məzhəri-himayə və mükafat etməmələri [o elməli malik olanları himayə etməsi və mükafatlandırması] qədar də bir amili-müşavvifiq [həvəsəndirici amil] yoxdur."*

Təbii, bir məmləkətin hökmdarı və ya ricali-hökuməti [hökumət adamları] tərəfindən maddi və mənəvi müsaidsə verilməzsə, o məmləkətdə tərəqqiyyəti-əlmüyanadan [elmi inkışafdan] bir əsər qoymulmaz. Hökəm hökmdar cahil, qanıqan deyil, elm və məarif sahibi olmalıdır ki, zamanında ülm [elmlər] və məarif feyz, etilə bulsun [çoxalsın, tərəqqi] etsin]. Buna görə islahiyyətdə xülfə və üməranın [xalifələrin və əmirlərin] ümuri-sə'riyyə və siyasiyyəyə [səriyyə, qanunlara aid işlərə və siyasət işlərinə] kamalınca vəqif olmaları xilafət şəraitindəndir.

Əvət, yuxarıdan bəri sərd edə gəldiyimiz [mədəniyyət qoymuş] mətbuat və nəşriyyətimizin tədennisinə [geri qalmasına] olan səbəblərdən hökumətin müsaidsə-dənnisi və ufaq-təfəki nəşriyyətimizin dəxi başında əhli olmaqlarını göstərdik. Hər kəs diqqət və etina nəzəri ilə baxarsa, dop-döğrü görür.

Bunlardan əlavə, nəşriyyətimizin tədennisi səbəblərindən biri də ehtiyac məcburiyyətidir ki, bunu da bir qətiyyəni hifz etməmişiz, anlamaşımız və anlamaq istəməmişiz. Zira təbabət, sənəət, ticarət, siyasət, ülm və məarif, tarix, ədəbiyyət və sair xüsusətada əkl kitabları ehtiyacımız olduqda, acnəbi qəzetələrinə müraciət etməklə ehtiyacımızı dəf edəriz. Daha o kitabları kəndi lisanımızda yox isə, tərçümü etmədik təşəbbüsündə bulunmamız, acnəbi lisanında yazılmış və yaldızlı [bəzəkli; qızıl yaxud gümüş suyu ilə bəzədilmiş] cildlər içinə qoymuş kitabları alıb kamali-iftixarlı taxcalarımıza düzür. Halbuki balada zilki keçən [yuxarıda deyilən] elmlərdə islam üləmə və hükümasının xariqələmə tətəbbütü və icadət [araşdırma və kaşflar] olmuşdur ki, acnəbi lisanlarında qətiyyəni cəm və tədvin edilmişdir [toplanmış, bir yerə yığılmışdır]. Hələ tarixə qüruni-vüsta [orta əsrlər] mədəniyyətinin ehdas edib [yaradıb], avropalları deyil, bütün cahana heyrət verən "mədəniyyəti-islamiyyə" dan belə sərf-nəzarət etmişlər. Ümmü tarixlərdə da qüruni-vüsta mədəniyyətinin qeyd etmişlərdir. Konde, Lope de Vega, Vilyeqas, Servanteslər kimi islam tarixindən bəzi parça yazanlar, Corci Zeydan kimi müfəssəl yazan olmuşsa da pək nadirdir. Lakin bunların da təhriat [yazılar] başqa bir nöqteyi-nəzarə qələmə alınmışdır ki, baxıldıqda həpsindən acnəbilik xüsusu duyulur. Onları mütilə edən hər bir islam kəndi örf və adət [adətələri], ənənəti [ənənələri], tarix, lisan və fətuhati [nəşriyyətləri] haqqında yazılan istehzaları apəşkarə oxuyub, bu sayuqda get-gedə acnəbilik ehtirası və e'ti-safatına qapılıb [əcnəbilik ehtiraslarına qapılaraq öz yolundan çıxır], kəndi dili ilə kəndi lisanı, kəndi tarixini xorlamğa başlayır. Bu isə millətin milliyyətinin bərbad, dəyanətini qeyb; örf, adət və asarını [əsərlərini, nişanalərini] məhv edəcəklə xüvvələri ən qüvvətsizdir. Biz daxi böylə bir qüvvə saiqəsi ilə [bələ bir qüvvə tərəfindən] əzliyyətimizdəndir ki, hər ayağa qalxanın paymalı olub gediriz [yaşayları altında tapdalanırıq].

Böylə mənəvi ehtiyac yalnız türk-islam üçün yox bulnamışdır. Dünya üzərində yaşayan millətlərin həpsi ehtiyac şiddətində mütləbalı olmuş, fəqət çarşına girişilmiş, dəf'inə çəkilmişdir. Assurilər, babililər, finikiyalılar, misirlilər, hindlilər, əski iranlılar, əski yunanlılar ciddiyyətimizə tammlə [tamir ciddiyyəti] mənəvi ehtiyacın tədennisi dəf'i [mənəvi ehtiyacın aradan qaldırılması] çarələrinə girişmişlər, ədəbiyyatca mümtəz bir nöqte ehrsızına da kəsbi-ləyaqət etmişlərə başlayır. Biz daxi böylə bir qüvvə saiqəsi ilə [bələ bir qüvvə tərəfindən] əzliyyətimizdəndir ki, hər ayağa qalxanın paymalı olub gediriz [yaşayları altında tapdalanırıq]. Böylə mənəvi ehtiyac yalnız türk-islam üçün yox bulnamışdır. Dünya üzərində yaşayan millətlərin həpsi ehtiyac şiddətində mütləbalı olmuş, fəqət çarşına girişilmiş, dəf'inə çəkilmişdir. Assurilər, babililər, finikiyalılar, misirlilər, hindlilər, əski iranlılar, əski yunanlılar ciddiyyətimizə tammlə [tamir ciddiyyəti] mənəvi ehtiyacın tədennisi dəf'i [mənəvi ehtiyacın aradan qaldırılması] çarələrinə girişmişlər, ədəbiyyatca mümtəz bir nöqte ehrsızına da kəsbi-ləyaqət etmişlərə başlayır. Biz daxi böylə bir qüvvə saiqəsi ilə [bələ bir qüvvə tərəfindən] əzliyyətimizdəndir ki, hər ayağa qalxanın paymalı olub gediriz [yaşayları altında tapdalanırıq].

Dünya üzərində yaşayan millətlərin həpsi ehtiyac şiddətində mütləbalı olmuş, fəqət çarşına girişilmiş, dəf'inə çəkilmişdir. Assurilər, babililər, finikiyalılar, misirlilər, hindlilər, əski iranlılar, əski yunanlılar ciddiyyətimizə tammlə [tamir ciddiyyəti] mənəvi ehtiyacın tədennisi dəf'i [mənəvi ehtiyacın aradan qaldırılması] çarələrinə girişmişlər, ədəbiyyatca mümtəz bir nöqte ehrsızına da kəsbi-ləyaqət etmişlərə başlayır. Biz daxi böylə bir qüvvə saiqəsi ilə [bələ bir qüvvə tərəfindən] əzliyyətimizdəndir ki, hər ayağa qalxanın paymalı olub gediriz [yaşayları altında tapdalanırıq].

Atinalılar [afinalilər] daxi ülm və fəunə ərzi-ehtiyac etmişlər. Çarə yollarını aramaqda da fəvqəladə ciddü cəhd etmişlərdir. Lakin bunların mənəvi ehtiyacatı dəf'i haqqında təşəbbüsələrinin yunanlılar tərəfindən edilən təşəbbüslərlə fərqi çox-çoxdur. Zira yunanlılar milləti-hakimə sifətilə sərbəst olaraq kəndi ülm və ədəbiyyatlarının çoxalmasına böyük müsaidsə, təhrik və təşviq sayəsində filosoflar, hakimlər, alimlər, adiblərin yetişdirilməsinə çalışmışlardır. Atinalılar isə qəbəl-milad [miladdan əvvəl] 431-404-a qədər imtidad edən [uzanan] Mora müharibəsində məğlub və məhkum olaraq lakədəmonilərin hövzeyi-təhəkkümünə [təhəkküm dairəsinə], dərzi iqbəl [hürmət-izzət; uğur] mövqeyindən zillət və məhkumiyətinə, İzzin uqubularda düşüncə düşür oluğundan ibarət sövqü ilə mövcudatın əsbab və həqiqətini [varlıqların səbəblərini və həqiqətlərini] tədqiqə meyl edərək 28 sanəlik müharibə nəticəsində hakimiyyətlərinin məhv edilməsi səbəblərini aramaqla, millətlərinin əsarət zillətindən xilas etməyə girişmişlər və çarələrini ülm və ədəbiyyatlarının təzəyüdəndə [inkışaf etdirilməsində] bulduqlarından sarsılmaz bir əzmlə məqsədləri uğrunda fəaliyyət göstərərək, yenidən daha bir "intibah dövrü" açmağa müvəffəq olmuşlardır.

Ə. Müznib

* Həmədaninin "Kitabül-buldən", C. 1.

Bayram Niyazi [Kiçikanov]

MƏTBUAT

İctimaiyyəni-inbilabiyyəni [Sosialist-inqilabçılar] firqəsi Bakı komitəsi, Parlamən divanı-rəyasatına məktub yazaraq Parlamənə iştirak etmək istədiklərini bildirmişdir. İctimaiyyəni-amiyyəniun [Sosialdemokratların] da gələcəyi gözlənilməkdədir. Fəqət bunlar Azərbaycan Məclisi-Müəssisəsinə necə gəlirlər və nə yolla işləyəcəkləridir?

Rusca "Azərbaycan"ın bu yollu mütilələrinə cavabən İctimaiyyəni-inqilabiyyəni nəşiri-əfkari [fikirlərini yayın orqanı] olan "Znamya truda" deyir ki:

"Biz kərratla [dəfələrlə] qəzetəmiz səhifələrində bəyan etmişik ki, biz 'İctimaiyyəni-inqilabiyyəni' firqəsi Azərbaycan Hökumətinin Fevral inqilabı fətuhatını [nəşriyyatını] məhkəmləşdirmək uğrunda ümmü tədabirinə müzəhərat [bütün tədabirinə kəmkəlik] edəcəyik."

Ancaq Nikolay vaxtı Qosudarstvenni Duma kürsüsünü özleri üçün müxəlifət-girələr tənqidi üçün bir tribuna qərar vermiş olduqlarını tazkarla [yada salaraq]:

"Nə üçün İndi Azərbaycan Məclisi-Məbusanında da tənəsübi-qüvaya [güclər nisbatına] görə Parlamən kürsüsünü də öz firqəmizin ideyasını Azərbaycan və ümmü Zaqafqaziya demokratiyasına təbliğ üçün istifadə etməyəlim" deyə qarlamada necə çəlsəçəklərini daha aydınlaşdırmaq qəsdli ilə göstərir ki:

"Biz müsəlman sosialistləri ilə bir yerdə zəhmətkeş türk millətinin mənəfeyi və onu Rusiya demokratiyası ilə mərubət qılmaq [bağlamaq] uğrunda mübarizə edəcəyik. Zira etiqadımızca müttəhid [birlişmiş] demokratiya cəhəbsidir ki, hər iki demokratiyanı qarək rusların böyüklük məqsədindən və gərəkə Azərbaycan Krasnovlınınin böyüklük xülyasından müdafiə edirik."

«AZƏRBAYCAN» qəzetinin 1919-cu il 4 fevral (Çərşənbə axşamı günü) tarixi 105-ci nömrəsinin ADA Universitetinin dəstəyi ilə transliterasiyası

“Hümmət” komitəsi əzasından [üzvlərindən] birisi öz firqəsindən hangi cərəyana mülhəq olacaqların [birfəşəcəklərini] sorub “bolşeviklərə” cavabı aldıqda demişdir:

“Yox, mən sizdən daha leviya [daha sola]!”

Baş üsta “Znamya” rəfiqimiz!

Ancaq sizin “Znamya”nın haqiqətən “truda” olmasını [“bayrağın” haqiqətən “əmək bayrağı” olmasını] biz çoxdan gözəliyiriz.

Eyni məsələ haqqında “İskra” qəzetisi öz fikir və xətti-hərəkatini böylə bəyan edir:

“Bəli, *doğru deyir ki, biz sizin Rusiyadan ayrılmağa haqqınız olduğunu qəbul və etiraf etməyiriz. Zira:*

1 - *Rusiya inqilabı təyini-müqəddərat [öz müqəddəratını təyin etmə] haqqı qəbülünü elan etmişdir, nainki düşmən sinqüsü köməyi ilə ayrılmaq.*

2 - *Təyini-müqəddərat haqqı sözünü sizin kimi təbir etsək [yozsaq] belə, hər halda göstərməliyiz ki, Azərbaycan böyükliklərindən bir dəstə Azərbaycan xalqının özünün də təyini-müqəddərat haqqını qəsb etmişdir və bunların həpsinə baxmayaraq, müayyan şərait üzərinə Parlmana daxil olmaq istəyirsək, ancaq bu məqsədlə oluruz ki, orada “Hümmət”, Sosialistlar İttifaqı və İctimaiyyəni-inbilabiyunu ilə birlikdə müstəqil Azərbaycan adlı süni bir təşkilat daxilində Nuri paşanın köməyi ilə hökumətə öz əlina almış olan Gəncə mülkədar və Bakı sarvatdarları müqabilinə mübarizə edək.”*

Əvət “İskra”lı yoldaşlar, fəsaheət və bələğətinizi [səlis və gözəl danışmaq qəbül-İyyatınızi] göstərmək üçün yeni bir kürsü də qazanırsınız. Sevinə bilərsiniz. Amma “Hümmət” və Sosialistlar İttifaqı ilə birlikdə mübarizə edə bilmək üçün Azərbaycan istiqlali məsələsində onların nöqtəyi-nəzərini qəbul etmək lazımlıdır. Kəndli və fəhlə məsələsində isə Parlamentin rəyi və mülahizəsi aydındır. Sizin çığır-bağırınıza ehtiyac yoxdur.

BAKİ XƏBƏRLƏRİ**Bələdiyyə İdarəsində**

* Dün Bələdiyyə rəisi bütün Bələdiyyə İdarəsi şöbələrinə birar kağız göndərib məlum etmişdir ki, dəfələrlə edilən binəgüzarlığa [sərəncama] baxmayaraq aski qayda üzrə xidmətçilər vaxtili-vaxtında xidmətə gəlməyib, vaxtında işdən çıxmayırlar. Axırını dəfə olaraq Bələdiyyə rəisi məlum etmişdir ki, bir də gec [gələnl] və yaxud vaxtından əvvəl işdən çıxıb gedəcək xidmətçilər xidmətdən əzi [kənar] ediləcəklər.

* Daxiliyyə naziri Bələdiyyə İdarəsinə və Bakı qubernatoruna bir kağız göndərib, məlum etmişdir ki, Bələdiyyə İdarəsinin səhər və kəndlərə ziraət və fəhləhət [əkinçilik və kənd təsərrüfatı sənayesi] siyahı işlərini qat etmək [kəsmək] fikri ilə şərikdir. Bu vaxtdak əldə edilən məlumat arxivə göndərilmişdir.

* Ümuri-Xeyriyyə və Nəfiə Nazarəti [Sosial Müdafiə Nazirliyi] Bələdiyyə İdarəsinə müraciətən xahiş etmişdir ki, Bakı Bələdiyyəsi İdarəsi cənbəndəki [nəzdindəki] səhiq saldat ailələrinə müavinət edən şəbən işlərini təsviyə [ləğv] etmək üçün işbu suallara cavab versin:

1) 1918-ci sananın 1 avqustundan nə qədər məbləğ qalmışdır?

2) Hər xəzinədar nə qədər işbu işdən ötrü pul almışdır?

Bakı şamaxıllarına

Bakıda sakin olan [yaşayan] cəmi Şamaxı qaçqınlarına elan olunur ki, bu çağa kimi onlara Ümuri-Xeyriyyədən [Sosial Müdafiə Nazirliyindən] müavinət olunurdu. Bundan sonra isə bu müavinət “Şamaxı Həmtorpaqlılar Cəmiyyəti” vəsatəti [vəsaitçiliyi] ilə olasıdır. Bundan dolayı İnanəyə ehtiyacı olanlar gərək fevralın 3-dən düşənbə [bazar ertəsi] gündünə etibarən hər gün saat 12-dən 3-ə qədər Bələdiyyə İmarətinin 3-cü mərtəbəsində Həbib bəy Mahmudbəyov cənabları dəftərxanasına müraciət etsin və məzkur [adi çəkilən] cəmiyyətdən kitabçası olsun. Bu kitabçasız heç kinə kömək olunmayacaqdır. Qabaqda verilən ərizələr də bisərəncam [etibarsız] qalasıdır.

Şamaxı [Ham]torpaqlılar Cəmiyyəti

Müsləman Mühərrirləri İttifaqında

Çəhrəşənbə [çərşənbə] günü fevralın 5-də axşam saat 6-da Hacı İbrahim Qasımzadənin evində [Verxni-Təzəpir küçəsində nömrə 38] Bakıda olan Müsləman Mühərrirləri [Jurnalistləri] İttifaqı İdarəsinin növbəti iclası olacaqdır. İdarə üzvlərinin gəlməsi rica olunur.

Mütəəllimlər

Səşənbə [çərşənbə axşamı] günü şubat [fevral] ayının 4-də saat 6-da Qafqaziya Müsləman Mütəəllimlərinin [Tələbələrinin] Mərkəzi Komitə və fondunun təcili iclası vaqə olacağından bütün üzv, namizəd və müfəttiş əfəndilərin təşrif gətirmələri rica olunur.

Məsələ: Hacıbəyli Qardaşları Müdiriyyəti tərəfindən Qafqaziya müsləman mütəəllimlərinin mənfəəti üçün şubatan 15-də “Mikado” teatrosunda mövqeyi-təməşaya qoyulacaq müsəmirə [konsert] barəsində olacaqdır.

Ünvan: Pərsidski caddədə Əli Yusifin 121 nömrəli evinin 2-ci mərtəbəsində.

Sənət kursları haqqında

Bakıda açılacaq sənət kursları haqqında müxbirimiz kurslar heyəti-mütəəbbəssisi əzasından [təşəbbüs heyəti üzvlərindən] mühəndis Əliheydər Babazadə cənabları ilə müsahibədə bulunmuşdur. Əliheydər Babazadə cənabları güşədi [ağlması] ehtimal edilən kurslar haqqında demişdir ki, əvvəlcə bu kurslar müsləman fəhlələrinə məxsus olaraq açılmağı xəyalında idik. Fəqət sonra Maarif naziri həzrətlərinin tövsiyəsinə görə səbiqdəki kimi cümləyə [hər kəsə] məxsus edərkər Rus lisani bilməyən müsləmanlar üçün türk dilində mühəzira oxumaq qət edildii [qərarə alındı].

Böylə kursların əhəmiyyətinə gəldikdə, Əliheydər cənabları Avropada böyük rollar oynadıqları qeydlə, xüsusən bizdən ötrü ən lüzumlu bir məktəb olacaqdır, zira fəhlələr, zavodlarda çalşanlar təcrübə ilə öyrəndiklərini bir də elmə təkmil edəcəklər. Bunun isə böyük əhəmiyyəti havi olacağı [əhəmiyyət dəşəyəcəyi] məlumdur.

Müşərriinleyh [adi çəkilən] mühəndis cənablarının dediyinə görə, müsləman fəhlələri bu işə layiqincə baxarlarsa, Bakı Sənaye Politexnik məktəbi kurslardan ötrü alınacaqdır. Oradakı laboratoriyalar və emalat-xanalarından istifadə etmək mümkün olacaqdır. Əlavə, mümkün olarsa – bu iş fəqət səmeindən [dinlayicilərdən] asılı olacaq – kursları daimi edərkər dövləti bir məktəb halına gətirmək asan olacaqdır.

Müşəhəbinin axırında Əliheydər cənabları demişdir ki: “Müsləmanların hümməti, yəni hümməti lazımdır. Onlardan heç şey istənilməyir, fəqət gəlib qulaq əssinlər, istifadə etsinlər. Bu işə müsləman mühəndisləri cəlb ediləcəkdirlər. Lazım gələrsə, ən yaxşı qüvvələrimizi də buraya çağıracağıız.”

Çənbarəkənd məhəlləsinin fəryadı

Biz Çənbarəkənd camaatı yüz ildən ziyadədir şəhərin qərb tərəfində yaşayırıq. Sənətimiz əkinçilik və fəhləlikdir. Bir nəfər də olsun aramızda əğniyə [varlı] və ya oxumuş adamlarımız yoxdur. Cəhəti-fəhləlikdən və əkinçilikdən başqa ayrı bir işə baş aparmamışıq. Buna binaən [buna

görə] hamımız fəhlə və əkinçi olmuşuq. Buna kifayətənli bəzə öz ailəsi üçün bir ev bina edib və orada məiş [dolanacaq] edirdik. 1912-ci ildə Bələdiyyə İdarəsinin paveskası [çağırışı] çıxıb, camaata paylanıb ki, əgər paveska alan əşxas [şəxslər] gəlib Bələdiyyə İdarəsində öz əmlakını icarəyə götürməsə, evi başına yıxılacaq. Haqiqətdə də böylə oldu.

Çənbarəkənd Kərcipbasan məhəlləsində neçə-neçə evləri faqir camaatın başına yıxdılar. Dul arvadlar və qoca kişilər Bələdiyyə İdarəsində hər gün ağlayıb fəryad etməyini gözümlə görmüşəm. O cümlədən bir nəfər Çənbarəkəndində Məşhədi Vəhəb Hacı Nəcəf oğlu [adlı] faqir kişinin evini başına uçurub, küçədə qoyublar. Altı-yeddi baş ailəsi ilə avara düşdülər və ondan sonra bir nəfər seyid, öz gözümlə gördüm, əmməməsinin götürüb çlen [Bələdiyyə İdarəsi üzvü] cənablarına yalvardı; olmadı. Axır biçərə seyidin də evi başına töküldü. Bir gün camaat tətil edib, beş-altı min kişi və arvad hamımız gəlib Bələdiyyə İdarəsinin içində və qarşısında cam olub, Bələdiyyə İdarəsinin xidmət edənlarını qovmaq, Bələdiyyəyə daxil olmağa və camaat hamı bir səslə: “Biz Bələdiyyə İdarəsini istəməyirik” dedilər.

Bir saat keçəndən sonra qalabəyi və Martnov və polis idarəsi, saldat və kazak və pəjarnı komandir [yanğınsöndürmə raisi] adamları, hamısı gəlib Bələdiyyə İdarəsinin İmarətinin qarşısında dayandılar. Martnov camaata dedi: “Camaat siz gedin, biz aranızdan neçə nəfər nümayəndə intixab edin [seçin], göndərin, görək siz nə deyirsiniz, biz nə deyirik. Mən də Duma qənaslarını çağırın iclas edərək.”

1913-cü ildə yanvar və fevral ayında bir iclas olub, camaatın nümayəndələrini və Duma qənaslarını yığib bir şura, məclis tərtib verdilər. Camaat nümayəndələri rus dili başa düşməyib, qanun bilməyib, qənaslar müsəlman adamlarından az olmaq cəhətinə xarici qənasları çox olmağa binaən böylə qat etdilər [qarara gəldilər] ki, 1903-cü ildəki yanvar ya fevral ayınadək hər kəsin evi varmış, o gəlsin arent doqovoru [icarə müqaviləsi] bağlasın. Hələ indi köhnə borcu yazarıq qalar doqovordə, təzəni də gərək versin. Daha biz başa düşmədik ki, 1903-cü ildən sonrakı evlər necə olacaq və ya bu köhnə borclar yənə biz faqir camaatdan alınacaq mı? O qədər bizim əgə qənaslar və çlen uprava Kulikovski şurani ta saat 1-dək uzadıb, axır faqir camaat tənə gəlib, yarımqılıq qoyub, düşdülər yola.

Sonra başımızna nə gəldi daha yaz-[m]irəm və neçə il keçib Bələdiyyə İdarəsi bəşeyincə əlinə keçdi. Biz öylə fikrə eləydik ki, bolşeviklər kasıb camaatı yerini istəyənəldir, bəlkə bizim üçün bir iş görürlər. Gördük ki, xeyr, bunlardan bizə imdad olmadı. Axır iş neçə dəfə əldən-ələ keçib şükürlər kimi ki, Azərbaycan Hökuməti bərqərar oldu. Məclisi-Məbusan açıldı və nümayəndələr hər şəhərdən gəlib faqir, kasıb camaatın xeyrinə qalacaqdırlar.

Bələdiyyə İdarəsi də şükürlər olsun müsəlman oxumuşlarının əllərindədir. Görək bunlar biz faqir camaat üçün bir binəgüzarlıq edəcəklərmi və ya yənə əkin yerimizi Bələdiyyədən icarə edib, sonra ziraət etməyə ixtiyarımız olacaq və ya yüz ildən qalan evlərimizi yənə əlimizdən alacaqlar? Şimdi biz Çənbarəkənd kasıb camaatı və fəqərayi-kasibəsi Məclisi-Məbusanımızın istimdadını və hökumətimizin binəgüzarlığını, firqələrimizin yardımını qar çəşmə [dörd gözəl] gözəlyirik. Nə istəyirik?

1) Qasib [xəzvatçılıq] [qəsbkar] adını bizdən götürsünlər.

2) Hər kəsin evi özündə olsun, Bələdiyyə İdarəsinin ixtiyarı olmasın ki, faqir camaatın mülkünü başına uçursun və əlindən əlinsin və ziraət [əkin] yerləri camaatın ixtiyarında olsun. Bələdiyyə İdarəsi də bəy və xanlar kimi əkin yerlərini yüz desyatınlarla özünə mal eylesəsin. Qoysun faqir camaat ziraət etsin, bəlkə aqlıqdan xilas olsunlar və camaat da gərək Bələdiyyə İdarəsinə deyək naloq, zibil pulu və hər nə xərc olmuş olsa, camaat gərək Bələdiyyə İdarəsinə kömək etsin.

Hər halda millət atalarından İstirham [xahiş] edirəm. Qələmlə və ya dil ilə biz faqir camaata yardım edəsiniz. Təvəqqeyi-acizənə edirik, laməhalə [heç olmasa] biz kasıb, faqir camaatın qeydina qalıb, bizim bu fəryadımızı Məclisi-Məbusanda müzakirəyə qoysunlar, bəlkə biz camaat və on min evli faqir, kasıb bu zülmətdən xilas olaq.

Zalim Nikolayın zəmənsindən qalan cəmi qanunlar və divan [məhkəmə] işləri dəyişibdir. Əcəba Bələdiyyə İdarəsinin işləri yənə təğyir, təbdil olmadı [dəyişmədi]? Yənə haman köhnə Bələdiyyənin işi köhnə qayda üzrə gedir?

Yənə biz kasıb fəhlə camaatı üzümüzü tutub hökumət ağalarına ərz edirik bizim fəryadımızda imdat edəsiniz. Hər kəs biz faqir camaatın qeydina qalsə və fəryadına sas versə, əlbət Xudavəndi-alam həzrətləri ondan rız olar və millət də xoşbəxt yaşar.

Bir Çənbarəkəndli

RUS TİCARƏTİNİN TARİXİ**I**

Yeni Azərbaycan dövlətinin gələcəkdə qəvi [güclü] və möhkəm bir dövlət olmaq amillərindən biri, şəksiz ki, ticarət olacaqdır.

Ticarət ticarət mükəmməl bir surətdə aparmaq üçün sair millətlərin pozuntularına dara olmaq [tarixlərinin bilmək] lazımdır, ta ki onları səhv və xətaləri bizim üçün ibrət olsun. Bir çox cəhətdən rus milləti ilə əlaqədar olduq[umuz] üçün qabaqca bu millətin ticarəti tarixini öyrənmək bizim üçün fəzdir. Bu öyrənişdən böyük-böyük ibrət dərsləri hasil olar. Ələküsüs [xüsusilə] mövqeyi-coğrafiyamız [coğrafi mövqeyimiz] öylə düşüdürlər ki, ən qədim vaxtdan bəri ruslarla hamışa ticarət ələməcti olubdur və şəkk yoxdur ki, bundan daha artıq olacaqdır.

Pes [elə isə], bu əlaqəni sazlaşdırmaq üçün tarixə müraciət edəlim. Rus ticarəti tarəqqisində bir çox təbii və süni səbəblər maneə olmuşdur. Yeri gəldikcə bu səbəblərdən bəhs olunacaqdır. Lakin münnuri-ayyam ilə [vaxt keçdikcə] rus tayfası bu münəmətləri [manələri] rədd edib, axırdə mükəmməl bir ticarət sahibi oldu.

İndiki rusların işğalçı slavyanlar Karpat dağlarından enib, Rusiyanın bugünkü övlətlərini işğal etmişlər. Burada köçəri halı yaşayan tarakəmə tayfalarından slavyanlar əziyyət və cəfa dəydiryi üçün bunlar şimal məşərlərinə və bataqlıqlarına çəkilməyə məcbur olmuşlar. Axırdə öylə qalın məşəliklərdə və nohurlu [əozepo] yerlərdə bərqərar olmuşlar ki, oralarla şəhrənsin [səhrada yaşayan] köçərilərin tarəddüdati [gediş-gəlişi] çox az düşdürlər.

Bu məşəliklərdə slavyanlar düşmənlərin təəcübətindən əzəl yaşayırdırlarsə da əmma güzəranı çox ağır keçirdi. Böylə ki, şimal soyuqluğu, bataqlıq və məşəliklər bunların əmiri-məşəsin [dolanacaq işini] çox çətinə salmışdı. Ziraətə [əkinçiliklə] məşğul olmaq heç mümkün deyildi, çünki hazır tarla olmadıyığı üçün qalın bir meşəni qırıb-çətib, kötkülərini də çıxarmağa məcbur idilər ki, ta ki bir qədər əkin yeri əqlsın. Bir və qədər cəfa və əziyyətlərlə əhəl olan taxıl, özgədən satın al-mə taxıldan bəha təmən olduğu üçün slavyanlar müddəti-mütləmədi [uzun müddət] kənarədən gəlmə taxılı ilə dolanmışlar. Özəgə taxılınə möhtac olan bu tayfanın halı nə qədər məşəqqətlə keçirdi, bunu anlamıq üçün bu gün “çörək qitliyi” çəkanlərin halından qiyas [müqayisə] etməlidir.

Binaənileyh [ona görə] slavyanlar ancaq meşə və nohur [göl] məsulətii ilə dolanmağa məcbur idilər. Bu məsulət ibarət idi meşə heyvanlarının əti və dərisindən, nohurların bəliğindən və meşə arılarının bal və munnundan. İştə ən qədim slavyanların ticarətə layiq mətələri [malları] həmin beş şeydən ibarət idi.

Söz yoxdur ki, bu az şeylər slavyanların ehtiyacını rəf edə [aradan qaldıra] bilməzdi. Ona görə ovçuluqdan əsudə olan vaxtlar bəzi sənətkarlıq məşğul olmağa başladılar. Bu sənətlərdən ümdəsi nəcərcəlik [dülğərlik], dəmirçilik, dəmbəğlik [dərçilik] və xəzəfiyyə (ручарное дѣло) [saxsı çək hazırlamaq] idi. Ovçuluqdan və sənətlərdən hər nə hasil olurdu, hamısı əvvələ öz ehtiyaclarına və sənətin [ikinci olaraq] knyazlar və mülkədarların vergi və xaracına sərf olunurdu. Yerdə hər nə qalsaydı, bazarlarda satışa qoyulurdu. Malların satışı pul ilə olmayıb, “mübadilə” üsulu ilə həll olunurdu. Həttə avropalıların aqçaları slavyanlar arasında pul kimi işləməyib müddətlərcə qadınların ziynətinə sərf olunurdu. Sonralardan heyvan dəriləri pul əvəzinə gətməyə başladı. Həftədə bir dəfə, o da cümə günləri açıq bir yera yığış mallarını mübadilə təriqi [üsulu] ilə aralarından dəyişirdilər.

Xristianlığı qəbul edəndən sonra cümə günü əvəzinə yekşənbə [bazar] günləri yığışmağa qərar qoydular və hər bir böyləcə bazarlarda birar kilsə tikib, tərəzi və ölçülərini və ticarət kitablarını oradaca saxladılar. Həttə mal yığış saxlamaq üçün kilsələrin altında böyük-böyük anbarlar tikdirmişdilər.

İştə rus ticarətinin birinci hamisi və gözətçisi kilsə və keşişlər olmuşlardır. Bazarlarda ticarətə məşğul olanların kilsələri knyazlar və mülkədarlar olurdu. Bunlar rəiyyətdən və dəhət [bədl] əhlinədən vergi və xərc təriqi [yolu] ilə yığdıqları əmtəəni bazarlara gətirib sair şeylərə mübadilə etdirirdilər. Böylə ki, rus ticarətinin hamisi ruhani sinfi olduğu kimi müəssisləri [təsisçiləri] və birinci tacirləri də əsilzadə siniflərindən olmuşdu. Odur ki tacirlərin, camaat və hökumət arasında can və malları riayə [qorunma] və mühafizə olunurdu (taciri qətl edən şəxsə iki dəfə artıq cəza və cəza verildir).

Bu minval ilə rus ticarəti müddətlərcə öz camaatı arasında sadə bir halda bulunub, əcnəbi məmləkətlərinə sirayət etməmişdi. Zira nadinc köçərilər alından yollarda əmin-amanlıq olmadığı üçün kənar vilayətlərə mal aparmaq mümkün deyildi. Bu hal bir müddət davam etdi. Sonra slavyan yerləri knyazlar arasında bölündüyü halda millət arasında təfriqa [ayrı-seçkilik] düşüb, kənarədən gələn düşmənlərin tacavüzətindən aciz qaldılar. Odur ki, tatarlar gəlib əsrlərcə slavyanlar arasında hökmdarlıq və ağılalq etməyə başladılar.

Tatarların hökəmrənliyi rus camaatına sair cəhətdən zərər vermişə də, əmma ticarətinə böyük xidmətlər göstərdi. Bunlardan birincisi knyazları pul kəsmək məsələsinə vadar etmək idi. Böylə ki rus camaatından tatarlara çətəsi mal vergisi əvəzinə altın və gümüş vergisi tələb olunurdu. Odur ki, rus knyazları pul kəsməyə şüur etdilər [başladılar]. 14-cü əsrdə kasılış rus pullarında ərəbcə və tatarca yazılar həkk olunmuşdu. Bu vaxtdan sonra mübadilə üsulu fəsx [ləğv] olunub, aqça vasitəsi ilə ticarət başlandı. Zətən pul, ticarətin rəvacına bəis bir alətdir.

Rus knyazları və bayları tatar xanlarının yanına gedib gələrək Hacı-Tarxan [Həştərxan] və Kazan şəhərlərindəki ticarət işlərinə dara [bələd] oldurlardı və mətə [mal] gəndirib, əvəzində şərq malları gətirdirdilər. Bu minval ilə rus tacirləri xənc məmləkətlərlə ticarət əlaqəsi yəpəraq, get-gedə Şərqlin uzaq məmləkətlərinə mal aparıb, mal gətirirlər.

Ərəb müərrixləri [tarixçiləri] yazırlar ki, rus tacirləri uzaq yerdən mal dəşiyib Xəzə dəniz vasitəsilə yunan məmləkətinə aparırdılar. İdil [Volqa] çayı ilə Xəzər paytaxtına gəlib, Kaspi dənizini keçərək, davalər [belə] hətta Bədadşəhərinə qədər ticarət məqsədi ilə gedib-gəlirdilər. İştə tatarlar vasitəsi ilə rus tacirləri Bəni-Abbəsliyin paytaxtına qədər gedib, şərq ələminin bir çox mərkəzləri ilə əşinə olaraq ticarət əlaqə və rabitələrini yapırırlar.

Fərhad Ağazadə

AZƏRBAYCANDA**Gəncədən bizə yazırlar**

Bakını, Tiflisi, Rusiyanın Moskvasını, Petroqradı, şimdi lehlərin [polyakların] Varsşasını kəndi meyvələri ilə dolduran Bağban, Gəncə şəhərinin üçüncü polis hissəsini təşkil edir. İşbu Bağbanın evləri və küçələri ulu babalarımızdan qalma evlər və küçələrdir.

Bağbanın küçələri günəşdə toz, yağmurda bataq ocağı olur. Bataqda faytonçu şəhərdən əli verst yarım məsafədə bulunan Bağbanın başına 50-60 rublə də verilsə getmir, getməliyə də haqqı var. Bataqda oraya gedən faytonun rezini tələzəlib atları bir gün istirahətə buraxılmaldır.

Bağbandan şəhərə işə və oxumağa gələnlər üçün bu küçələrin yəyda tozu, qışda batağı cəhənnəm əzəbi verir. Mən bilirməm bu cəhənnəm küçələrinin dərdinə nə vaxt dərman ediləcək.

Bağban camaatı və Bələdiyyə dairəsi Bağban üçün hava qədər lazımlı olan soyaqları yapmadığı halda, onların alt tərəfindəki malakanlar, üst tərəfindəki nemeslər az bir zamanda Bağbanın alt tərəfini, üst tərəfini abad etdilər, Bağbanın içəri[sı] isə yənə aski halı ilə qaldı. Onların küçələri müntəzəm, təmiz, iki yanlarında ağaclar əkilmiş, evlərinin aynalarında ürəyi seviridirci, gözlərə zövq verici çiçəklər var isə, bizimkiləri arxası küçəyə tikilmiş; müzlim [qaranlıq] poyalərin bacasından atılan heyvan peyni döndürəraq qışda batağa, yayda toza qarışaraq havanı pozuntulaşdırır.

İndiyə kimi sevimli Azərbaycan torpağı ana vətənimiz olduğu halda bizlər ona yabaqı gözllərə baxırıq. Sevimli yurdumuzun xanabaları və şenlikləri [abad yerləri] bir o qədər gözllərimizə çərpəmyürd. Çünki biz və vətəndə ağa ola-ola nökrə sayılırdıq. Onun düşündə böyüyüb doğru oğlu olduğumuz halda, bizə ögəy oğul sayaraq bizə xor gözllərə baxırdılar. Lakin Azərbaycan istiqlal bayrağını qaldırdıqda onun haqiqi oğulları Azərbaycan türkləri ayrı cürə düşünməyə başladılar. Şimdi hər bir azərbaycanlı ümumi vətəni Azərbaycan üçün çalışmağı kəndinə müqəddəs vəzifə sanır. Onun xarəbaları hər bir azərbaycanlıni düşündürür. Onun askiklikləri hər bir Azərbaycan fərdinin askikliyidir demək...

Nə isə... Bağban dörd böyük məhəllədən ibarətdir. Hər məhəllənin kəndinə məxsus birər məscid var. 1911-cidə, ya qabaqkı, sonramı Bağbanın hər məhəllə məscidinin qabağında birer elektrik fənəri tikətilib. Bu vaxtlarda küçələri də bir plan üzrə yəpmaq niyyəti var imiş. Hətta Bələdiyyə dairəsi işə şüru edərkə [başlayaraq] Bala Bağban denilən məhəllənin Qızılgayalı küçəsinə kimi düz soyaq açdırdı. Yeni evlər tikilməyə başlamışdı ki, iş bərdən-birə yətdi. Bağbanın, daha doğrusu Bağban camaatının sarsılmas cəhəlati mənfəəti-ümmiyyətləri üçün başlanılan təşəbbüsə qarşı qoyuldu. Bələdiyyə dairəsi isə Bağbandan alınan vergini özlərinə xərcləməkdən uzaq duraraq öküzü öldürdü, biçəyi quluncunda sındırdı. Azərbaycanın ikinci paytaxtı yerini tutan Gəncə şəhərinin iki verst məsafəliyindəki, 5 mindən ziyadə nüfusa [əhaliyə] malik Bağbanın görənək küçələri – mənim zənnimcə – milli və dövlət həsiyyəyini qəni keyfiyyətlərdən sayılmaldır.

Bələdiyyə dairəsi özünü Gəncənin qərb tərəfinə döndərib Bağbanın küçələrini bir nizama salaraq tramvayın bir qolunu da erməni tərəfə olduğu kimi buraya çəkirdsə, bəşərimiz həm nüfusca artar, həm məsafəcə böyüyüb gəzələşər, hamı də Gəncənin içdən bir xalqı yaşamaq nə olduğunuzu bir azacık da olsa düşünər. Bələdiyyə dairəsi Bağbanın küçələrini nizama salarsa, Gəncənin tarixi-təkməmmülündə [inkisaf tarixində] böyük rolları oynamış olan və xalq da Bələdiyyə dairəsinin təşəbbüs-karlarına ləzimi bərdərlərini ədə edər. Bələdiyyə dairəsi raisinin nəzərdiyyətini Bağban küçələrinə cəlb edirəm.

Qaf. Əlif. Qaf.

Ağdaşdan

Ağdaş şəhərinin böyük bir ticarət mərkəzi olduğu məlumdur. Həftədə ən azı bu şəhərin bazırında 50 min put hər cür mal mövqeyi-füruşə [satışa] qoyulur. Ağdaş ilə Ləki mövqifi [stansiyası] arasında 8-9 verst məsafəsində bir şose yolu vardır. Dörd-beş sənə əqədm [qabaq] bu yol düzgün və gözəl bir halda idi. İndi isə bu yol xarab olduğundan fayton və araba ilə getmək müşkül olmuşdur.

Ağdaş bazırında satılan mallardan Bələdiyyə İdarəsi hər malın özünə gərgə vergi alır. Bundan əlavə, Ləki mövqifində də bu mallara vergi alınır. Ağdaşdan alınan vergilərə qəbz verilsə də, Ləkidə alınan vergilərə qəbz verilməyir və bu pulların nerayə sarf olunduğu məlum deyildir. Bu sətirləri yazanın özündən belə Ləki mövqifində 20 put qoz lapası üçün putuna 3 manat vergi aldılar. Böylə intizamsızlıqların qabağı alınması lazımdır. Cavan Cümhuriyyətimiz daxilində bu cür başsızlıqlara yol verməməlidir.

Yahya Hacıyev

İDARƏYƏ MƏKTUB

Müdiri-möhtərəm! Bu qaç kəlməyə rica edirəm möhtərəm qəzetinizdə yer versiniz.

“Azərbaycan” qəzetəsində Ərzaq naziri vəkili Yusifli Əliyev cənabları tərəfindən məzkur [adi keçən] qəzetədə Tağiyev kantoronundan yazılmış ki, Ərzaq Nazarəti üçün 2 tay bez, 25 put madepulm və 25 top bomaz. Bunlar dürüstdür, əmma 72 dənə qətifənin verilməsi dürüst deyildir. Verilməyibdir və bu vaxtdakə də alınamışam. Çünki hər vaxt kantora gəldikdə “yoxdur” cavabını almışam.

Ərzaq Nazarəti məmurlarından

Mirzəəğa Əliyev

Doktor Əliheydər Allahverdiyev

Daxili naxoşları qəbul edir:

Səhər saat 8-dən 10-ədək; axşam saat 4-dən 6-yədək. İçəri şəhərdə Mali Krepostnoy küçədə 8 nömrəli evdə. Telefon nömrəsi 36-91. Малая-Крпвостная ул. д. № 8. Телефон № 36-91.

Doktor Musa bəy Rəfiyev

Daxili əmrəza [xəstəliklərə] duçar olan naxoşları qəbul etməyə başlamışdır. Səhər saat 9-11-ə kimi. Axşam saat 5-7-yə kimi. Ünvan: Armyanski, nömrə 15. Telefon 16-80.

b-37

Doktor Ağahüseyn Kazımov